

לוי אשכול – "יקיר התקשורת"

דן גלעדי

כלומר, ל"איש ברחוב" לא היה מקום לחשש כי משהו יסודי מטריד את מנוחת קברניטי הכלכלה. נוסף לכך, היה שיפור בשנת 1961 במספר

אשכול ואשכול. שר האוצר מבקר בתערוכת הפרי

העולים לארץ: 47 אלף לעומת 25 אלף במוצא בשלוש השנים הקודמות.

אם כך, מדוע החליטה הממשלה על מדיניות חדשה?

ההסבר העיקרי קשור בבעיית מאון התשלומים. הגרעון המאוזן המסחרי בשנת 1961 גדל במידה ניכרת: מ-280 מיליון דולר ב-1959 ל-335 מיליון דולר. כדי למנוע הידרדרות נוספת היה הכרח להביא לגידול בייצוא ולהפחית את קצב הגידול בייבוא. הבעיה נראתה דחופה, מאחר שהיתה ציפייה לירידה בסף התקבולים החד צדדיים: כספי השילומים מגרמניה עמדו לפני סיומם וגם הכנסות המגבית היהודית המאוחדת בארצות הברית היו בירידה. כלומר, התעורר חשש כי יהיה יותר ויותר קשה לממן את הגרעון המסחרי בעתיד הקרוב, כאשר תצטמצם ורימת ההון החד סיטירית.

שנית, באוצר ובבנק ישראל היתה הכרה כי מערכת שערי החליפין הקיימת גורמת לעיוותים המסכנים את עתיד ההתקדמות הכלכלית. מאז אוקטובר 1954, נקבע שער החליפין הרשמי על 1.8 ל"י לדולר

לוי אשכול (1895-1969) היה שר האוצר השני של ישראל וכיהן בתפקידו זה, ברציפות, 11 שנים - יותר מכל שר אוצר אחר לפניו ואחריו.

מן המפורסמות היא, כי תפקיד שר אוצר בישראל לא זכה ואינו זוכה גם כיום לאהדה יתרה, כפי שהדבר קורה גם ברבות ממדינות העולם. אשכול היה יוצא דופן בכך שלא יצר נוגדנים מצד ציבור כלשהו ומצד אמצעי התקשורת וזאת למרות שלפחות בשנות כהונתו הראשונות היה המצב הכלכלי בארץ קשה. לעולם לא ניסה ליצור תמונה ורודה ולהתעלם מבעיות ומאתגרים. להיפך, תמיד הדגיש כי יש לשנס מותניים כדי לקדם את המשק. את האחריות להתפתחות הטיל לא רק על השלטון אלא גם על הציבור הרחב, ממנו תבע להתאמץ יותר כדי להגדיל את פרייון העבודה.

נראה שאופיו העממי, סובלנותו כלפי דעות שונות ונטייתו למצוא דרכי פשרה תרמו ליחס אוהד מצד הציבור הרחב כלפיו, והדבר התבטא גם בעתונות. שלושת העתונים הלא מפלגתיים: הארץ, מעריב וידיעות אחרונות לא הרבו לתקוף אותו גם כאשר עסק ב"גזרות". זאת בשל הסיבות שהובאו לעיל וכן כתוצאה מהיות העתונות בכללותה בתקופה זו קונפורמית לשלטון, גם כאשר מדובר ברפורמות כלכליות. להלן יתואר וינותח "מקרה בוחן" אחד ביחס התקשורת הכתובה ללוי אשכול - לאחור הנהגת "המדיניות הכלכלית החדשה" בפברואר 1962.

"מדיניות של מאה שערים"

ביום שישי, 9 בפברואר 1962, בשעות אחר הצהריים, שמעו תושבי המדינה בשידור ישיר בקול ישראל את קולו של שר האוצר לוי אשכול, המבשר על "מדיניות כלכלית חדשה". ההפתעה היתה רבה, משני טעמים: א. הדיונים על תוכנית הממשלה לשינויים במדיניות הכלכלית, שנערכו בצורה אינטנסיבית במשך כמה שבועות לא דלפו החוצה; ב. המצב הכלכלי נראה בעיני הציבור משיבץ רצון, ולא היתה תחושה כי צפויים חידושים ושינויים של ממש במדיניות.

ואמנם, בתחילת 1962 המשק היה בעצומה של תקופת התפתחות רצופה, מאז המפנה לטובה בשנת 1954. בשנים אלו גדל התל"ג במוצא שגתי ב-10%, והתוצר לנפש ב-5%. מכל ארצות העולם, רק ביפאן היתה צמיחה בשיעור כה גבוה. האבטלה היתה בירידה והסתכמה ב-1961 בפתח מ-4% ובענפים אחדים אף היה מחסור בכוח אדם. יתרות מטבע החוץ עלו במידה ניכרת. רמת הצריכה הפרטית עלתה גם היא בקצב מהיר - עלייה של קרוב למאה אחוז מאז שנות ה-50 הראשונות.

וההנחיות לתכנון הפיתוח של ענפי המשק השונים. פרק שלישי: ייצוב המשק ומניעת אינפלציה: הממשלה תנקוט אמצעים כדי להבטיח יציבות במחירים, ובמידת הצורך תיתן תמיכות מתקציבה למניעת רווחים בלתי מוצדקים, הממשלה מתכוננת, בשיתוף עם ההסתדרות, לקבוע הסדרים מתאימים לשם ביצוע העיקרון שכל עלייה בשכר לא תעלה על שיעור העלייה בתרומת העובדים להעלאת התפוקה הלאומית הנקייה. הממשלה תבחן את האפשרות של קביעת סידורים מתאימים לגבי מועדי פירעון ההלוואות הצמודות של המתישבים החקלאים. הממשלה תשקול את האפשרות למתן הקלות לפי צורך במועדי הפרעון של ההלוואות צמודות לשער, שניתנו למשתכנים בדירות עממיות.

בסיום דבריו הדגיש אשכול כי המדיניות הכלכלית החדשה לא תגרום בהכרח להורדה רמת החיים, אלא רק תאט את קצב הגידול שלה. "אנו מאמינים כי הדאגה לביצור המשק תגבר על הנוחות והשמרנות שבשמירה על מסגרות ישנות", סיכם את דבריו.³

פנחס ספיר - מסווג

על מנת לבחון את תגובת הציבור והעתונות למדיניות הכלכלית החדשה, יש לבחון תחילה מה היו התוצאות המיידיות שלה.

בנאום בכנסת שלושה חודשים מאוחר יותר (16.5.62) הדגיש אשכול, כי עדיין מוקדם להעריך אל נכון את התוצאות, אבל ניתן לציין בסיפוק כי הצעדים הראשונים עלו יפה. בראש וראשונה הייצור והתעסוקה לא נפגעו, התירות גדלה ונודע על התעניינות גוברת בהשקעות וברכישת ניירות ערך ישראלים בחו"ל. הפער הגדול בין שער הדולר השחור והרשמי כמעט נעלם. מאידך גיסא, הסתמנו כמה התפתחויות מדאיגות: חל גידול מהיר של אמצעי התשלום, בעיקר בשל המרת מטבע חוץ, בעקבות העלייה בערכו. הממשלה נקטה באמצעים לספוג את עודפי הביקוש, כמו רכישת אגרות חוב והעלאת הריבית לפקדונות של מקבלי פיצויים מגרמניה. עיקר המאמצים הוקדשו למנוע העלאת מחירים ניכרת, שהיא תוצאה רגילה של פיתוח, ועלולה לבטל את יתרונותיו. מדד המחירים עלה בשלושה חודשים בשישה אחוזים, עלייה ניכרת כשלעצמה, אם כי חלקה לא היה תוצאה ישירה מהפיתוח.

כדי להילחם בסכנת עליית המחירים, וגם כדי למתן את התנגדות הציבור והמגזר הפוליטי למהלך כולו, הוא לווה מתחילה בשורה של הסדרים והקלות. בין השאר, למשתכנים בדיוור ציבורי שקיבלו הלוואות צמודות דולר, ניתנה אפשרות להמיר אותן בהלוואות צמודות למדד המחירים. גם בנושא ההגנה על תוצרת הארץ הסכים האוצר לצימצום במספר המוצרים החשופים לייבוא מתחרה; עם התעשיינים הושג הסדר לפיו לא יוטלו היטלים על המלאי שבידיהם, בתנאי שלא יעלו את המחירים. הוגדלו התמיכות למוצרי מזון, כדי לפייס את החקלאים ולצמצם את עליית מחירי המוצרים החיוניים. ניתן מענק מיוחד למעוטי יכולת.

לשורה זו של אמצעים היה מחיר במונחים של סטייה חלקית מהמדיניות החדשה המקורית. ההודקות לשיטות שונות של מעורבות ממשלתית אמנם פחתה, אבל קצב ההתקדמות לקראת ליברליזציה הואט. מתוך רגישות לתגובת הציבור נטה אשכול להתחשב במידה

ונשאר ברמה זו. במשך שנים אלה היתה ירידה ניכרת בערך הריאלי של הל"ל לעומת הדולר, כך שהשער הרשמי היה פיקטיבי. מדד המחירים עלה בתקופה זו ב-37%. שחיקה זו בערך הריאלי של הל"ל פגעה בכדאיות הייצוא והוזילה את מחירי הייבוא. הממשלה התמודדה עם מציאות כלכלית זו באמצעות מדיניות שהפלתה בין המוצרים השונים, וכך נקבעו בפועל שערים רבים. על הייבוא הוטלו היטלים ומוצרי הייצוא סובסדו ברמות שונות. בדרך זו נוצרה הגנה מלאכותית על תוצרת הארץ. דרך נוספת להגן על מוצרים מקומיים היתה הטלת מכסות ייבוא על מוצרים מתחרים ובמקרים מסוימים אף איסור ייבוא. דוד הורוביץ, נגיד בנק ישראל, שחתר לשינוי יסודי של השיטה הקיימת, כינה אותה "מדיניות של מאה שערים", וחשף את כל מגרעותיה: היא העניקה לשרים ולפקידים במשרדים הכלכליים עוצמה מוגזמת. הם קבעו בהחלטותיהם על גובה השער בכל מקרה, את רווחיותם של ענפים שונים, ולפעמים אף של מפעלים מסוימים. מצב זה הזמין לחצים מצד אינטרסנטים שונים והיה בכך פתח לשהיתות ובזבוז משאבים. השיטה נגדה לחלוטין את "רוח התקופה" במדינות אירופה המערבית, שחתרה לצמצם את מעורבות הממשלה ולחיווק כוחות השוק. הקושי האדמיניסטרטיבי, התסבוכת, השרירות והעיוותים הכרוכים בשיטה זו הביאו אותה עד משבר.

בישראל היתה אפשרות להמשיך בשיטה זו זמן רב הודות לזרם התקבולים החד צדדיים. "שיטת ריבוי השערים העלימה מן העין את התהליכים הכלכליים הממשיים ע"י שיצרה רווחה מדומה," כפי שציין נגיד בנק ישראל.⁴

מתברר כי הציבור הרחב לא היה מודע להערכה זו של הנגיד על מצב המשק, מה גם שכאמור המציאות נראתה די מספקת.

לא הורדת רמת החיים

את דבריו בקול ישראל החל אשכול בציין ההישגים הגדולים של המשק הישראלי. אחר כך עבר לתיאור התמורות בכלכלה הבינ לאומית, שהתופעה הבולטת ביותר בה היא "החשת קצב גיבוש השוק המשותף באירופה. התפתחות זו עשויה למוז את משקיהן של ארצות אירופה המערבית למעצמה כלכלית אדירה, בעלת רמה גבוהה ביותר של יעילות ופריון ייצור. גורמים אלה מחייבים הסקת מסקנות לגבי המשק הישראלי. קנה המידה הקובע לגבי יכולת השתלבותנו בתנאי השוק העולמי, יהיה כושר ההתחרות של תוצרתנו. אני אמונה כי המשק הישראלי חזק עתה דיו כדי לעמוד בפני אתגרים אלה."

ואשכול המשיך: "להלן עיקרי התוכנית, המחולקת לשלושה פרקים, ובה 18 סעיפים:

פרק ראשון: שער המטבע וסחר החוץ: הלידה הישראלית תועמד, החל מחצות הלילה, על שער אחיד של שלוש ל"ל לדולר. שער זה יחול על ייבוא, ייצוא והעברות הון. יבוטלו שיטת הפרמיות לייצוא של מוצרים ושל שירותים וכן התמיכות להעברות הון. ההיטלים על הייבוא יבוטלו ברובם ונוכל להסיר בהדרגה את ההגבלות המינהליות על הייבוא.

פרק שני: מדיניות של ייצור ופיתוח: נגמיק בהדרגה את החומות על הגנת יתר על תוצרת הארץ בפני ייבוא. הממשלה תוסיף לסייע במתן הלוואות פיתוח בתנאים נוחים, ותקבע בקרוב את המסגרת

אמנם בעתון הרות הועלו האשמות, ימים אחדים אחרי כניסת התוכנית לתוקפה, כי היו כאלה שידעו עליה וניצלו את הידיעה לרווחים אישיים (על ידי קניות ומכירות ניירות ערך או סחורות) ואף הושמעה תביעה להקים ועדת חקירה בנוזן. לימים סופר כי מידע הועבר למספר אנשים על ידי בכיר באחד ממשרדי הממשלה.⁴

פרסום התוכנית היה מלווה בפנייה של אשכול לציבור הרחב, כי יגלה אמן ככונת הממשלה ויתן גיבוי לכך בהתנהגותו הכלכלית. הוא חזר והדגיש בנאומו בכנסת ובפגישותיו עם נציגי הגופים הכלכליים, כי תנאי מרכזי להצלחת התוכנית הוא שהציבור יגיב באיפוק ובריסון עצמי ולא ייכנס לבהלה. הוא הבטיח כי הממשלה תדאג לכך שהציבור הרחב לא ייפגע וינקטו צעדים נמרצים למטרה זו. השיבות מיוחדת ייחס אשכול לשמירה על רמת המחירים המותנית בהתנהגות הצרכנים.

אשכול ועוזריו קיימו שורת פגישות אינטנסיביות עם מוסדות וארגונים ציבוריים וכלכליים, כדי לשכנע בצדקת התוכנית ולשמור את טענותיהם והשגותיהם. בראש וראשונה זכה אשכול בתמיכה מלאה של הנהגת ההסתדרות בראשותו של אהרן בקר ולכך היתה השיבות ממדרגה ראשונה. הפגישות עם הארגונים השונים לבשו אופי של משא ומתן, כאשר כל אחד מהם מייצג את האינטרסים של שולחיו. הם הציגו תביעות משלהם כתנאי להסכמתם לשיתוף פעולה. לדוגמה, התאחדות התעשיינים תבעה את ביטול "מס היתר" על המלאי שבידי המפעלים כתנאי להוראה לחבריהם להימנע בשלב הראשון מהעלאת מחיריהם. אשכול גילה מלכתחילה נכונות להתחשב בדרישות שיראו לו מוצדקות והוכיח שוב את כושרו בניהול משא ומתן, הכולל אפשרות של ויתורים חלקיים, שלדעתו לא יפגמו בסך הכל של המדיניות הכלכלית. ואמנם, התגובה המיידית של הציבור הרחב, מילאה אחר הציפיות של אשכול. ביום ראשון, 11 בפברואר 1962, לא הורגשה כל בהלה בשווקים. אנשים לא "התנפלו" על החנויות כדי לקנות במחירים הקיימים לפני התייקרותם הצפויה. גם בבנקים לא היתה תנועת לקוחות חריגה.

התחושה הכללית בימים הראשונים היתה של אי בהירות מלווה בחששות. התברר מיד כי אין תשובות ברורות להרבה שאלות מעשיות שהתעוררו בעקבות ההוראות החדשות. אחת הסיבות לכך היתה כי הצוות המצומצם (שחששו להרחיבו כדי למנוע הדלפות) שהכין את התוכנית, לא הספיק להתייחס לכל הנושאים והפרטים העשויים להתעורר בעת ביצועה. גורם שני לאי ודאות היתה הרושת השמועות הבלתי בדוקות, בדבר עליות המחירים. ותוספת בעול המיסים הצפויה להכביד על התושבים. מקורן של שמועות אלו באינטרסטים שהיו מעוניינים באי בהירות זו כדי להעלות מחירים, וכן בחוגי האופוזיציה מימין ומשמאל שרצו להוכיח כי התוכנית עומדת להיכשל בנושא המרכזי שלה, שהוא שמירה על יציבות המחירים.

כמה היו בהפגנות הפועלים?

הביקורת הקשה ביותר היתה באופן טבעי בעתוני מפלגות האופוזיציה: חרות ומפ"ם. בולטת הקרבה בין שני העתונים המפלגתיים, על המשמר וחרות, ובמיוחד בשלושה עניינים מרכזיים:

1. ניצול האירוע להתקפת מצח על המדיניות הכלכלית בכללותה.

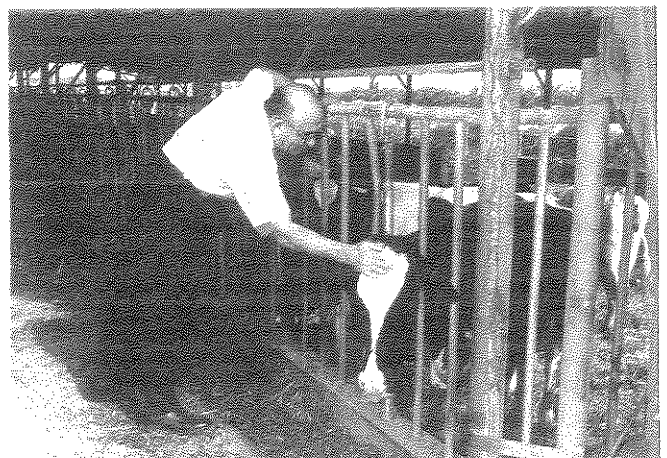
רבה בשיקולים פוליטיים וציבוריים, גם כאשר הם לא עלו בקנה אחד עם אמות מידה כלכליות.

אשכול השיג במידה רבה "שקט תעשייתי" במגעיו עם התעשיינים וההסתדרות וזכה - כפי שנראה להלן - לתגובה חיובית למדי מצד העתונות. אך בביתו פנימה היו לו קשיים עם פנחס ספיר - שר המסחר והתעשייה משנת 1955 וידידו הקרוב מאז הקמת "מקורות" ב-1937. תחילה התנגד ספיר לתוכנית החדשה מתוך חשש כי המשק עדיין אינו מוכן לצעד כה מרחיק לכת, שעלול לגרום לתוצאות כאובות מדי. רק אחרי שאשכול זכה לגיבוי מוחלט מצד ראש הממשלה דוד בן גוריון הנערץ על ספיר, הוא קיבל על עצמו את הדין. אולם בשלב היישום של התוכנית בחודשה הראשונים המשיך ספיר להסתייג מחלקים ממנה. כן נקט בטקטיקה של השחיה, בכל הנוגע לקצב החשיפה של תוצרת הארץ לייבוא מתחרה.

תגובות ראשונות

פרסום התוכנית הכלכלית החדשה התקבל, כאמור, בהפתעה, אם כי במשך חודשים לפני כן עלתה אפשרות זו לא אחת. בחוגים כלכליים רווחה הדעה כי במוקדם או במאוחר יהיה על הממשלה לפתח את הלירה, מאחר ושער החליפין הרשמי אינו ריאלי. המשבר הממשלתי סביב "פרשת לבון" והקדמת הבחירות ב-1961, דחו את הטיפול בנושא הכלכלי עד לכינון הממשלה החדשה בנובמבר של אותה שנה.

אך העובדה שהולכת ונוצרת תוכנית מקיפה, שבה שינוי השער הוא רק אחד המרכיבים, היתה חסויה. השמועות בדבר הפיחות הקרוב הוכחו על ידי שר האוצר אשכול, שנשאל על כך פעמים אחדות. בעתון דבר מ-9 בפברואר 1962, אותו יום עצמו שבו הופיע - אם כי מאוחר יותר - אשכול ברדיו, תקף מאמר המערכת בחריפות את תנועת החרות שראשיה מפיצים שמועות שווא מזיקות בעניין הפיחות הצפוי. אין ספק שמערכת העתון לא היתה מפרסמת את מאמרה לו היתה בסוד העניין. מספר האנשים שרקחו את התוכנית, מקרב ראשי האוצר ובידיעת נגיד בנק ישראל דוד הורוביץ ובהסכמתו, היה מועט, ואלה לא הדליפו לגורמים מחוץ למערכת.

אשכול כאיש קיבוץ - ברפת של קבוצת דגניה ב'

קריאה לועדי פועלים

ועדי הפועלים החתומים מטה ההאספו והתארגנו לשם גקישת יוכה בקשר למלחמה ביוקר המחיה ובקשר לדרישה נמרצת מועד הפועל של ההסתדרות להחליט על תשלום תוספת יוקר לאלתר.

הננו קובעים בצער שהנהגת ההסתדרות אינה מתיצבת זה שנים רבות לצידו של צבור העובדים. מקסימה את שכרו, לא עומדת בהבטחתה לרסון היוקר, ומשתמשת בתהבולות שינוט ומסוגות לגזול את תוספת היוקר מצבור הסכירים. לעיני הצבור נוצרה עיבדה קשה, הנוגדת את יעודה של ההסתדרות, שאותה ההסתדרות העובדים השכה בלם העיקרי לכל תביעותיו של הצבור העולה.

נוצר מצב מסוגה במדינה, בה כל ארגון חברתי, וכראש וראשונה ארגונים אקדמיים, יוצאים בנפרד במאבק על דרישותיהם ועד עכשיו תמיד הושגו תביעותיהם.

רק פועלים נשארנו מקופחים ועומדים אין אונים מול גל ההתיקרות כשהיאוש אוכל בהם כפה מלא, וזולה כל תסוה לשיגו הטבות כל שהן בדרכים מקובלות.

לכן עומדת בפני הפועלים ויתר העובדים רק אפשרות אחת, לייצר את גורלם בידם, אין לנו יעובדים החתומים מטה כנ רצון של הרפתקנות גם אין אנו רוצים להתגרות בהסתדרות העובדים אך מבקשים אנו שההסתדרות תהיה נאמנה ליעודה ותתיצב לימיננו ולימין כל הצבור העובד.

במידה ונשיג את תביעתנו הצודקת והמינימלית דהיינו: תוספת יוקר, ורסון עלית המחירים, נראה את פעולתנו כגמורה.

הננו מבקשים מכם להצטרף אלינו בפעולה זו ולהודיענו על הצטרפותכם בכתב או טלפונית לפי הכתובת: לועד פועלי "אלקו" רח' ז'בוטינסקי 23, רמת גן, טו. 4-73231.

קריאה להפגנת הפועלים, מערב, 11.2.62

כמה היו בהפגנה? לפי אחת הכרזות בהפגנה עצמה השתתפו בה 100 אלף פועלים

הקו הכללי היה שהן המדיניות הכלכלית בכללותה והן התוכנית החדשה הן הוכחה חותכת לכשלונה של הממשלה. י. חזן: "הממשלה הביאה את משק הארץ עד משבר" (על המשמר, 12.2.62). מ. בגין: "מפא"י הוכיחה באופן סופי שאינה מסוגלת לנהל את המדינה" (חרות, 15.2.62).

2. בשני העתונים מופיע הביטוי "השבת השחורה" לתאור הרושם שעשתה התוכנית על הציבור. כבר התגובה המיידית הוכיחה לדעתם את חוסר הסיכוי שלה להצלחה.

3. כותרת אופיינית בחרות (15.2.62): "אנדלרמוסיה בשווקים ובמשרדים הכלכליים". בשני העתונים הדגש על גלי ההתייקרות במוצרים ושירותים רבים, על המבוכה והבלבול שמגלים משרדי הממשלה ועל חוסר העקביות בפעולותיהם. במידה שהממשלה עושה ויתורים - הדבר נובע מלחץ הציבור הנפגע. כך הוחלט להמיר את ההצמדה של משכנתאות למדד יוקר המחיה במקום לדולר, אחרי שהמשתכנים איימו להפסיק את תשלומיהם לחברות הדיור הציבורי. הממשלה התחייבה, כמו כן, למנות ועדות לבדיקת מצב היישובים החקלאיים, אחרי שהם הצהירו כי לא יכבדו את הלוואותיהם הצמודות.

4. הנפגעים העיקריים מהתוכנית הם היסודות החלשים בחברה, ואילו החזקים ידעו לנצל את השינויים לטובתם. במאמר מערכת בעל המשמר (11.2.62) נכתב: "אשר יגורנו בא: עידוד היסודות הטפיליים והספסריים במשק".

חרות: "הסובלים הם חוסכים קטנים ובעלי הכנסות קבועות. רבים עדיין לא חשים כי הם יהיו קורבן התוכנית: האדם הנפגע בכדור אינו נופל עם היפגעו, הוא ממשיך לרוץ עד שהוא נופל מתבוטס בדמו"

(16.2.)

על המשמר הביא פרטים רבים על התגובה הספוגנית של המוני עובדים, ועל היוזמה של ועדי עובדים להפגין ולמחות נגד התוכנית. ביום ב' 19.2.62, התקיימו במקומות עבודה שונים בארץ הפגנות פועלים במשך שעה, בהן נשמעו קריאות בגנות ההתייקרות הפוגעות בהמונים. על המשמר הדגיש את מאבק מפ"ם בכנסת ובוועדה המרכזת של ההסתדרות לקבלת תוספת-יוקר מיידית לעובדים.

תוך כמה ימים התברר כי מגמת היציבות במחירים נשמרה בכללותה וההעלאות היו מתונות והלקיות. התחזית הקודרת של על המשמר וחרות לא התממשה. עליות המחירים ניכרות (כ-20%) היו בתחומים הבאים: מוצרי חשמל, נסיעות לחו"ל, תיירות פנים. מעניין כי להתייקריות אלו לא היו הדים של ממש בעתונות, כנראה משום שנחשבו כ"מותרות". מכל מקום, אחרי כעשרה ימים, נושא התוכנית החדשה תפס מקום פחות ופחות בולט בכל העתונים, אם כי כמובן לא נעלם מסדר היום הציבורי והמפלגתי.

אינדיקציה לעמדת העתונות כלפי התוכנית הכלכלית החדשה נותנת התייחסותם להפגנות הפועלים שנערכו ב-19 בפברואר 1962.

בעתוני ה-20 בפברואר 1962 הופיעו הכותרות האלה:

על המשמר: "למעלה ממאה אלף פועלים שבתו נגד המדיניות הכלכלית החדשה".

חדשה ולקשייה האובייקטיביים ומיתנו את ביקורתם. רוח הדברים היתה כי יש לתת אשראי לממשלה להוכיח כי ביכולתה לנווט את התוכנית בהצלחה.

הבוקר הליברלי הפגין עמדה ביקורתית, שהתבטאה בציטוטים מפי ראשי המפלגה בכנסת. בין הכותרות: "הסיעה הליברלית בכנסת מזהירה: צעדי הממשלה יגררו העלאת מחירים כללית" (12.2). "ח"כ אידוב כהן בוויכוח בכנסת על פירות המטבע: הממשלה ביזבה ההודמנות שהיתה לה להבראת המשק. התוכנית נערכה בחיפזון וביצועה יצר מבוכה וגרם עוול רב" (14.2).

נראה כי עמדת העתונים המפלגתיים הושפעה בראש וראשונה מדעותיה של מפלגת האם שלהם לאשכול ולמדיניותו. אפשר לראות זאת בצורה ברורה בכותרות ובידיעות של העתון למרחב. המפלגה שמאחוריה היתה מחוץ לממשלה, בדרכה פנימה, ולפיכך הביקורת אינה חריפה והיא מבטאת עמדה פשרנית: השגות תוך תקווה שלא ייפגע השכר הריאלי, מעמד ההתיישבות וזכויות משתכנים עממיים (12.2).

אשר לעמדתו המעין-אופוזיציונית של מעריב, ניתן להסבירה אולי כספית לתמיכתו של העתון בפנחס לבון בשנה וחצי שלפני כן, וביציאתו נגד בן גוריון בכל הקשור ל"פרשת לבון". ידוע על קשרים הדוקים שהיו לאשכול עם עורכי העתון. ייתכן שהוא נפגע עתה מגישה לא אוהדת יחסית בשל עמדתו הכללית של העתון נגד בן גוריון וממשלתו.

בשבועות שלאחר פרסום התוכנית החדשה עשה אשכול מאמצים ניכרים לשכנע את עורכי העתונים הבלתי-מפלגתיים ואת כתביהם הכלכליים "לתת לו צ'אנס" והם נענו לו במידה רבה. הצלחתה היחסית של התוכנית נבעה, ללא ספק, מהבטחה האגפים השונים: ההסתדרות, התעשיינים והעיתונות. מבחינת העיתונות ידע אשכול שעתוני האופוזיציה "אבודים" מבחינתו והוא התרכז בדבר ובעתונים הלא מפלגתיים - בתוצאות מניחות את הדעת.

היחס ה"מפרגן" של העיתונות כלפי אשכול נמשך עוד שנים מספר, גם לאחר שנכנס לתפקידו כראש ממשלה. ערב מלחמת ששת הימים חל כירסום רב במעמדו בעיני העיתונות, אך זו כבר פרשה אחרת.

***

אני מבקש להודות לימימה רוזנטל עורכת "הסדרה להנצחת זכרם של נשיאי ישראל וראשי ממשלותיה" של ארכיון המדינה, במסגרת זו עומד להופיע כרך המוקדש ללוי אשכול. באדיבותה עיניתי בפרק שנכתב על ידי פרופ' חיים ברקאי בנושא המדיניות הכלכלית החדשה - 1962.

1. וראו בנדון: מרדכי נאור, "העתונות בשנות ה-50", בתוך העשור הראשון, תש"ח-תש"ח, ירושלים 1997, עמ' 215-226.
2. דוד הורוביץ, מבנה ומגמה בכלכלת ישראל, ירושלים תשכ"ה, עמ' 176.
3. נאיומ המלא של אשכול מופיע בספרו במעלה הדרך, תל אביב תשכ"ו, עמ' 142-157.
4. פרטים על כך נמסרו למחבר על ידי אחד מבכירי משרד האוצר דאז, שביקש לשמור על עילום שמו.

חרות: "רבבות פועלים שבתו נגד המדיניות הכלכלית ונגד עמדת ה'הסתדרות'".

הבוקר (ביטאון המפלגה הליברלית שהיתה באופוזיציה): "הפגנות וחסימות כבישים בשביתת אוהרה של 100 אלף פועלים".

למרחב (ביטאון מפלגת אחדות העבודה - פועלי ציון שהיתה מחוץ לממשלה וניהלה משא ומתן להצטרפות אליה): "רבבות ברחבי הארץ שבתו בתביעה למתן פיצוי על ההתייקרות".

מעריב הבלתי מפלגתי הצטרף לעתוני האופוזיציה במסירת מידע "מרחיב" על ההפגנות. כעתון שהופיע בשעות הצהריים, הוא הביא את המידע כבר ביום ההפגנות עצמן, ה-19 בפברואר: "רבבות פועלים ברחבי הארץ שבתו הבוקר נגד המדיניות הכלכלית החדשה".

ידיעות אחרונות נמנעו בהבאת מספרים. הוא הכתיר את הידיעה בכותרת "המוני פועלים ברמת גן הביעו מחאתם על היוקר".

דבר, עתון ההסתדרות, והארץ הבלתי-תלוי, היו מסוייגים במופגן מן ההפגנות. דבר, בניגוד לכל שאר העתונים, לא הזכיר כלל את הפגנות הפועלים בעמודו הראשון, אלא הסתפק בידיעה קצרה בעמוד האחרון: "שביתת המחאה על הפיחות הורגשה בעיקר באזור תל אביב". בגוף הידיעה נכתב כי "רישומה של ההפגנה לא היה ניכר" וצוין ש"אלפי הפועלים שבתו בניגוד לעמדת ההסתדרות".

בהארץ היתה ידיעה קטנה בעמוד האחרון על ההפגנה, ובעמוד הראשון הובאה תמונה וההסבר מתחתיה סיפר כי "פועלים רבים הפסיקו אתמול ב-10 לפנה"צ את עבודתם בבתי החרושת למשך שעה אחת, כמחאה על ההתייקרות".

הנה כי כן, מספר המשתתפים בהפגנה נע מ-100 אלף ורבבות בעתוני האופוזיציה ובמעריב ועד "פועלים רבים" ואלפים - נתונים מצומצמים בהרבה בהארץ ודבר.

דבר והעתונים הבלתי מפלגתיים (מעריב במידה פחותה) העניקו בדרך כלל תמיכה לאשכול ולמדיניותו החדשה.

דבר: "המדיניות החדשה לייצוב המשק והמטבע - לתוקפה" (11.2).

"ההסתדרות תסייע לממשלה בביצוע תוכניתה הכלכלית החדשה" (12.2).

"איגודים מקצועיים מביעים תמיכה בתוכנית הכלכלית" (15.2).

"הנתיחות הצליח - היבריאה החולה?" (16.2), מאמר מאת יוסף כנען.

הארץ: "מבוכה במשרדים הכלכליים" (14.2). "הממשלה: הושג

הסכם עם התעשייה" (15.2). "סימני הרגיעה ברורים במשק" (16.2).

"נמשכת ההרגעה בשווקים. סערת הרוחות בקרב המשתכנים בעינה.

הקלות נוספות" (18.2).

מעריב: "הקניות הבוקר כרגיל - רוב המחירים יציבים. העלאת

מחירי הדלק עוררה התמרמרות" (11.2). בימים הבאים הביא מעריב

ידיעות על התייקרויות ומחלים.

ידיעות אחרונות: "האוצר הופתע מהתגובה השקטה" (12.2).

"גוברת ההתמרמרות וגוברת ההתייקרות" (13.2). "המשק הוזר

למסלול. בהלת הקניות פסקה. היבורסה [כך במקור, במרכאות] רוסנה" (15.2).

"הארגוע נמשכת. השאלה: לכמה זמן?" (18.2).

דומה כי במעריב, ידיעות אחרונות והארץ נקטו קו די אובייקטיבי

בתאור האירועים. מצד אחד תיארו את המבוכה בקרב התושבים, שלא

ידעו מה צופן להם העתיד, וחששו מפני תוצאות שליליות בשל עליית

המחירים. מצד שני התייחסו בהבנה לצורך הממשלה במדיניות כלכלית